

Magyarok Verdun előtt.

A volt cs. és kir. 5. gyalogezredet, az 1918. évi tavaszi, tonalei nagy harcok után, a hadvezetőség a nyugati harctérre helyezte át.

Az akkor Szatmárnémetiben állomásozó pótzászlóalj 1918 július hó 20-án ide irányított engemet is, egy könnyű (kézi) gépfegyverszázaddal. Az út végpontjául Montmédy volt megjelölve. A német hadvezetőségtől útközben kapott újabb parancs szerint azonban egyelőre a belga határszélen — Jamoigne és Izel környékén — különleges kiképzés alatt álló ezredhez vonultam be. A Belgiumban eltöltött mintegy három hét alatt nagy harcászati gyakorlatok voltak s nagy gonddal történt a legénységnek az akkor nálunk még új, Lewis gépfegyverek kezelésében való oktatása.

Belgiumból Verdun elé került ezredünk. Állásainktól balra esett a híres 404-es magaslat, melyről korábban oly sokat emlékeztek meg a hadijelentések. A háború első éveiben halottak hekatombái feküdtek itt, elkeseredett harcok folytak a magaslat birtokáért, melyet el lehetett ugyan foglalni, aki azonban elfoglalta, véres kézitúsák közben és nagy veszteséggel újból, meg újból elvesztette. Most komor „memento mori”-ként emelkedett előttünk, elhagyottan, megtépetten, gránátok ezreitől megszaggatottan. Senki sem tartotta megszállva, csak néha robbant fel rajta egy-egy nehéz gránát, megzavarván a halálban kibékült germán és gall lelkek fenségesen komor templomának halálos csöndjét.

Ezredünk fővonalának középső részéről, a brabanti magaslatról, távcsővel jól lehetett látni a verduni székesegyház tornyát.

A német csapatok felváltása símán sikerült, a franciák semmit sem vettek észre belőle. Egyébként ekkor, már hosszabb idő óta nagy csönd volt a nyugati harctér verduni szakaszán. A németek visszavonultak a Maas mögé és tartós védelemre rendezkedtek be; más helyen törekedtek eredmények elérésére.

A németeknek ezt a szándékát a franciák azonnal észrevették s a verduni pokol rettenetes birodalma úgy a franciák, mint a németek részéről, véres tusákban kifáradt csapatok pihentetője lett. De mintha csak érezték volna a né-

metek, hogy mégis csak Verdun előtt dől el a kocka, hangyaszorgalommal dolgoztak. Az első vonalat úgy hagyták, ahogyan volt és a kedvezőbb terepviszonyok felhasználásával hátrafelé építették ki az állások sorozatát. Az első állás volt a „Brabant“-állás, e mögött a „Hagen“, „Brunhild“, „Kriemhild“, „Etsel“ és leghátul a Hindenburg által tervezett „Siegfried“-állás. Bár a repülőek tevékenysége igen élénk volt, az erdőségek védelme alatt aránylag nyugodtan folyhatott ez a nagy munka.

Én még Belgiumban egy gyalogszázadot kaptam, melyet Brabant faluba, a Maas partjára irányítottak. Egy nagy kőhalmaz jelezte Brabantot, mely valaha virágzó falucska lehetett. Most nem volt belőle egy ép fal, egy gerenda, egy küszöb! A romok alatt mély, vasbeton-pincékben lakott a legénység nappal, mert a két kilométer hosszú vonalszakaszon éjjel minden tiszt és minden közember szolgálatban volt. Tartalékról, vagy némi éjtszakai pihenőről szó sem lehetett ezen, az egy századnak megdöbbenően nagy területen. Brabant nagyon fontos hely volt. Itt volt az összeköttetés a Maason keresztül a magyar és német csapatok között, melyek közé a lomha, álmosvízű Maas ékelte be magát. A német „Utasítás“, melyet az előző német század parancsnoka hagyott hátra, lelkére kötötte az új századparancsnoknak, hogy a Maas folyó és a Maas-csatorna között elterülő kis szigetre különösen vigyázni kell, mert itt már többször kíséreltek a franciák meglepő éjjeli betörésekkel. Az őrszemekre itt kell legjobban vigyázni, mert innen már két ízben tűntek el az örök, egyszer pedig átmetszett torokkal találták őket, amiből arra lehet következtetni, hogy gyarmati katonák voltak a tettesek. Ezeknek a harcmodora az, hogy szájukbavett görbe késsel rendkívül óvatosan közelítik meg az őrszemet, hirtelen megrohanják, torkát átmetszik, kifosztják és otthagyják. Ide tehát, erre a szigetre, csak tökéletesen megbízható, éber, erősidegzetű embereket kell tenni. Mert a vonalszakasz kulcsa Brabant. Ha Brabant elesik, nagy veszedelemben forog az egész vonal. Támadás esetén tehát utolsó emberig ki kell tartani.

Egyébként minden tudni- és tennivalót írásba foglalt az alapos német parancsnok, aki megjegyezte, hogy itt hónapok óta meglehetősen csend van, de éppen ez a körülmény nagyon gyanús. Tehát csak vigyázzunk, nagyon vigyázzunk!

Az iratok és térképek áttanulmányozásával telt el az első nap. Hadállásainkról és az ellenséges terepről készült repülőfelvételek régi, szörnyű harcokról tettek bizonyosságot. Olyan volt az egész terep, mint a rosta! Gránátölesér, gránátölesér mellett, melyek között, mint mély, sötét barázdák húzódtak régi és új állások labirintjai.

Első reggel rettenetes dördülés rázta meg fedezékemet. Kiderült, hogy a szigorú tilalom ellenére, egy ember kibújt a romok közül és vizet merített a régi vízvezeték ciszternájából. A sasszemű francia tűzérmegefigyelő észrevette és küldetett figyelmeztetőül egy nehéz gránátot, mely az utca közepén mély gödört vájva, még járhatatlanabbá tette az utat. A gödört éjjel be akartam tömetni, de ettől a német utasítás eltiltott. Itt nem szabad semmit sem javítani, nem szabad mutatni! Ennek a helynek olyannak kell lennie, mint a temetőnek, különben órákig tartó lövegtűz a vigyázatlanság következménye!

De ki vigyáz akkor nappal? Hátha támadna az ellenség?!

A mindenre kiterjedő utasítás erre is megfelel és megjegyzi, hogy ez meglepetésszerűleg nem következhetik be, mert a Maas jobb és balpartjához tompa-ék alakjában jön össze a vonal és a tőlünk jobbra, kedvezőbb helyzetben levő ezred oldalozó tüzeléssel átmenetileg meg tud akadályozni ilyenféle kísérletet.

Egyelőre nem történt semmi.

Megszokva az új helyet, vártuk az estszürkületet, mely a mozgási és cselekvési szabadság mellett, a reggelit, ebédet és vacsorát hozta meg számunkra. Mert mindent egyszerre hoztak be és kinek-kinek tetszésére volt bízva, hogy minő beosztással él: egyszerre eszi-e meg az egészet, vagy másnapra is hagy? A kenyeret azonban mindenesetre célszerű volt egyszerre megenni, mert a szertelenül elszaporodott patkányok és egerek a legelrejtettebb zúgokba is behatoltak, ahol megszimatolták az enniivalót.

Az élelmet táborivasúton kaptuk Consenwoye faluból. A táborivasút végállomása az én századom körletében volt egy dűledező fal tövében, mint „védett” helyen. Este 8—9 órától kezdve hajnalig olyan sürgés-forgás volt itt, mint egy vásárban, mert egy egész zászlóalj kapta innen az élelmezést. Mindig tartottam attól, hogy egyszer közénk lőnek. De mikor hallottam később, esténként, hogy a franciáknál is csikorognak a kis kocsik, megnyugodtam, mert azt következtettem, hogy odaát is hasonló dologgal vannak elfoglalva.

Pár hét múlva repülőink jelentették, hogy velünk szemben nagy csapatösszevonások folynak. Tömérdek tankot, ágyút szállítanak. Megindult erre nálunk a lázas készülődés. Minden utat aláaknáztak, hatalmas kőfalakat emeltek a romokból a tankok ellen. Rejtett helyeken tank-gépfegyvereket, egylövetű tank-fegyvereket állítottak fel, melyeknek golyói 500 lépésen innen át tudták fújni a tank páncélját. A nagy készülődés újabb, meg újabb helyváltoztatásokat hozott. Az estszürkület beállása után egymást érték a küldön-

cök. A telefont nem volt szabad használni, mert a franciák kihallgató készülékeik segítségével mindenről értesültek volna. Nagy szükség esetén és ha véletlenül nem volt szétlőve a vezeték, chiffrierozott jelentéseket lehetett tenni, mivel azonban ez nagyon hosszadalmas volt és néha tökéletes zűrzavar támadt egy-egy ilyen jelentés nyomán, továbbá a fényjelzés se vált be, egy pár előre megállapított mondattal történt a jelentés. Pl.: Hat törzstiszt és sok alantas tiszt az X század körletében! (Hat nehéz és sok könnyebb lövedék a század területére). Vagy kérdés: Bruck! Van-e valami ujság? (Felelet: Királyhida! Nincs semmi ujság!)

Voltak még jelentésvivő kutyáink, galambjaink, végeredményében azonban csak a küldöncrendszer vált be.

*

* *

Szeptember végén megeredt az eső. A hajdani futóárkok megteltek vízzel, sárral. Az alantasabb helyen levő árkokban térdig, sőt kötésig ért a habarcsszerű, sárga agyaglé és ezeken az árkokon éjtszakánként mindig igen nagy volt a forgalom. A mozgalmas idők bekövetkezése után egy század alig töltött két-három napot egy helyen. (Ez alatt meg kellett tanulni ott a tájékozódást, hogy szükség esetén bárhol ismerős legyen az előterep!)

A futóárkokból a mély rókaljukakba is befolyt a víz, mely nem hogy apadt volna, sőt a felülről leszívargó, lecsepögő víztől mindig jobban és jobban gyarapodott lenn a szennyes tócsa.

A vizes, nyirkos odúknak fűteni se lehetett. De ha volt is kályha és némi tüzelőszer is akadt, akkor sem lehetett a rókaljukak mélyén tüzelni, mert a füst behatolt mindenüvé, betöltötte a 50—40 embert magábfoglaló piszkos, sáros, penészes odút. Inkább lemondtunk tehát a melegedőről.

A legénység, a leapadt létszám miatt, este 8 órától reggel 6 óráig felváltás nélkül szolgálatban volt mint tábori-őrs, előretolt őrszemplánc, árokügyeletes, küldönc, figyelő. Agyoncsigázva, összeázva, dideregve tértek reggel pihenőre. De micsoda pihenő volt az! A majdnem bokáig érő vízbe tett hátizsákon kuporogva próbáltak aludni, de nem lehetett! Ha kissé kiszűtött a nap, inkább szerettek volna a futóárkokban melegedni, fegyvert takarítani, ruhát szárítani. De ezt sem lehetett, mert az ellenséges repülőök egymást érték, vakmerően alacsonyra szállottak és végig gépfegyverezték az árkot, ha valami mozgást vettek észre. Az élelmiszerpótlás is rendetlen lett.

Sok kérés után kaptam tizenkét úszónadrágot, két köpenyt, három nadrágot, ugyanannyi zubbonyt és öt pár bakancsot. És még volt kedve a humorizáláshoz annak, aki egy

úszónadrágot kaphatott. A legtöbb embernek még olyan se volt!

Az állás előtt egész sora húzódott az úgynevezett „Nest“-eknek. Ezek jóval a drótakadályok előtt voltak; mindegyik különálló, kis kaverna. Parancsot kaptunk, hogy a század fele nappal ezekben tartózkodjék, támadás esetén itt keljen harcra és csak a legvégső esetben húzódjék vissza az állásokba. Igen, de ezek a kavernák is tele voltak vízzel. Megkíséreltük a víz kimerését, azonban törekvésünk céltalannak bizonyult, mert a kimert víz helyére új szívárgott a talajból. Erre a kavernalejáratokban deszkákat fektettünk a vízen keresztül s kettésével, hármásával ide húzódtak be az emberek. A megfigyelőknek azonban a félig vízzel telt gránátöltéserekben nemcsak védeniök kellett magukat a repülőök ellen, hanem még figyelniök is, éjtszaka pedig felváltás nélkül szolgálatot kellett teljesíteniök.

A tisztek helyzete semmivel sem volt jobb. A szakaszparancsnokok a szakasszal laktak, de nappal aránylag nyugodtan lehettek. A századparancsnokoknak azonban sohasem volt nyugalomuk. Naponta többször kellett a zászlóaljparancsnokhoz menniök, hogy átvegyék a sürgős és titkos parancsokat, megbeszéljék az átcsoportosítási terveket. A különféle vázrajzok elkészítése, a parancsok kiadása, jelentések, a század adminisztrálása, más zászlóaljbeli, vagy más ezredbeli tiszteknek a század előtti terepről való tájékoztatása naponta több órát foglalt le. Éjjel természetesen szó se lehetett pihenésről, de a nappali pihenés is csak gyötrelem volt. A legénység eleinte zúgolódott, de amikor látták, hogy a velük együtt lakó tisztek némán túrnek, így túrtek ők is és egymást sajnálva szenvedtünk, szenvedtünk, gyötrődünk tovább.

Még csak megközelítőleg sem lehet ecsetelni azt a helyzetet, amelybe kerültünk. Pár nap alatt valamennyien egyformák lettünk a nyálkás, ragadós, sárga agyaggal. Mosakodásról szó sem lehetett. Éjtszakánként számtalanszor kellett az aknamezőbe tévedt embereket kimenteni, jól vigyázva, mert egydurva rántás, egy elhibázott lépés mindenkit légberöpíthetett volna.

Mint a megváltást, úgy fogadtuk a hírt, hogy felváltanak bennünket és hátra megyünk pihenni a Thüringer Lager-be.

De keservesen csalódtunk a pihenőben, mert megindultak a csatározások a mi arcvonalunk előtt is. Éjjel, nappal szigorú készültségben kellett lennünk, hogy bármely pillanatban beállíthassanak valamelyik veszélyeztetett szakaszra.

Még jól meg sem száradtunk, rongyos ruháinkat még ki sem javíttathattuk, máris indulnunk kellett vissza. Heves

ágyútűzben indultunk el az úgynevezett „Kronprinzen Höhe“ felé, mely Brabant és Consenwoye hátamögött volt. Brabantban már akkor az ellenség ült.

Ellenséges repülőgépek gépfegyvertűzében foglaltuk el a magaslaton kijelölt helyünket. Még akkor sűrű erdő volt itt, melynek fáí, bokrai között ott lappangott valami saájtszerű, csípős, maró, tormaszagú levegő. Ez volt a velünk szemben legújabbán alkalmazott gáz, mely először a szemet támadja meg, erős könnyezésre ingerel, ha pedig légzés útján a tüdőbe kerül, heves köhögési rohamok közben megfojtja az embert. Ez a gáz azt jelentette, hogy most már nemcsak franciák, hanem amerikaiak is vannak velünk szemben.

Mihelyt észrevették a franciák és amerikaiak, hogy a nagyon fontos magaslatot megszállottuk, heves tűzbe fogták az erdőt. Hatalmas faóriások úgy rogytak össze, mint árokparti csalán pajkos gyermek vesszőcsapásai alatt. A légnyomási rettenetes ereje foszlányokra tépte a fák leveleit és pár nap múlva még a repülők ellen sem nyújtott kellő védelmet a büszke erdő. A tompán pukkanó gázgránátok tartalma bevette magát a finomra zúzódotl levelek közé és még két nap múlva is volt ereje ahhoz, hogy a takaráshoz gallyakat szedő embereket tönkretégye.

A „trónörökös-magaslaton“ is rendkívül terhes volt a szolgálat. Külön gázfigyelő altiszteket kellett tartani és naponta többször hosszabb időn át is fenn kellett a gázálarcot tartani. A kaverna itt is olyan volt, mint valamennyi ezen a területen: nyirkos, vizes, penészes odú. A légénység ruházata napról-napra szánalmasabb lett. Több embert semminemű szolgálatra se tudtam alkalmazni. Térdükön összeszakadozott a nadrág, zubbonyuk cafatai közül kilátszott vörös-kék libabőrös mellük; fehérnemű már alig volt, bakkancsuk talpa dirib-darab madzagokkal volt felkötözve és most már pótlásra gondolni sem lehetett.

Ebből a kénköves pokolból nemsokára kivették a századomat és a magaslat előtt levő kis cserjésbe tették, nem közvetlenül az első vonalba. De hiszen az olyan mindegy volt itt! Ezen a harctéren nem egy összefüggő állásban voltak elhelyezve a századok, hanem a terepviszonyok alakulása szerint össze-vissza, de mégis úgy, hogy támadás esetén egyik század a másikat segíthesse. Így aránylag nagy területet lehetett megszállani egy ezreddel.

Ezt az elkülönítettséget, elzártágot nem tudták a mi embereink megszokni. Ők hozzá voltak szokva, hogy akár az orosz, akár az olasz harctéren, az egymásbakapcsolódó, végtelen futóárkokban egymás mellett voltak. Jóbarátaikat, földieiket olykor-olykor meglátogathatták. Tudta mindenki, hogy mi van mögötte, előtte, kik vannak jobbról és balról.

Itt azonban éjjel mindig más és más helyen állottak, árok nélkül. Nappal pedig összezsúfolódva kínlódták azt az átkozott, álomtalan, pihenéstelen, állati életet, amely napok alatt évekkkel öregíti az embert és űzi, taszítja a jót már nem is remélő kolduslelkeket a közönyös nemtörődömség felé, úgy, hogy mindig csak egy gondolat, mint leghamarabb elérhető legfőbb jó, foglalkoztatja az ember agyát: Jó volna meghalni, elmúlni, megpihenni már!... Mindegy akárhol: a puha fűben... a kövek között... vagy néhány arasznyi agyagsomó alatt!... Boldog az, aki nem él!... Boldog az, akit megcsókolt már az álom testvére, a halál!... Boldog a kis Szűcs örvezető, Kerekes, Szabó, Varga és sok-sok más bajtárs, akiknek fejére, nyakába nem csepeg már az átkozott, sárga agyagléc... ványadt, görbe hátukat nem húzza már a hátizsák és kezük nem markolja többé a fegyver hideg tusát!...

*

* *

Végképen elcsigázott, félig ruhátlan, gyengén felszerelt s nagymértékben csökkent harckészségű legénységnek kellett szembeszállania az erőteljesen megindult támadásokkal, a friss és kitiünően felszerelt amerikai csapatokkal.

Az eredmény megdöbbentő és elszomorító volt. Október hó 8-án, a hajnali órákban átszakadt a vonal s a Verdun felől támadó hullámok olyan gyorsan törtek előre, hogy az ezredsegélyhelyet előbb lépték el, mint az elől levő századokat. A magyar csapatoknak mintegy 65%-a október hó 8—10-e között részint amerikai, részint francia hadifogságba került.

Vitéz Kósa Vince.